

MONOGRAFIES I RECERQUES

El discurs pacifista dins de l'anarcosindicalisme: el cas de Badalona i Mataró durant la Primera Guerra Mundial*

David Devesa Pájaro

HISTORIADOR

ABSTRACT

Anàlisi del discurs pacifista realitzat a la premsa anarcosindicalista de Badalona i Mataró durant la Primera Guerra Mundial. L'article estudia aquest discurs i a la vegada l'insereix en la tradició històrica pacifista de l'anarquisme i al context de l'Espanya i la Catalunya dels anys de la Gran Guerra, amb especial èmfasi a l'estat del moviment obrer.

Paraules clau: pacifisme, anarquisme, Primera Guerra Mundial

ABSTRACT

Analysis of the pacifist speech made to the anarchic-trade unionist press from Badalona and Mataró during the First World War. The article studies this speech putting it into the old pacifist historic tradition of anarchism and in the Spanish and Catalan context of the years of the Great War, giving special emphasis to the state of the workers movements.

Key words: pacifism, anarchism, First World War.

* Aquest text és una breu síntesi d'una investigació inèdita més àmplia titulada *L'anarcosindicalisme català davant la Primera Guerra Mundial: la premsa sindicalista a Badalona i Mataró* (2005).

Avui en dia, tot just tombant un segle com el XX, resulta gairebé un tòpic l'afirmació que la guerra ha estat una constant al llarg de la història. Forma part indiscutible del nostre univers mental i se'ns fa present cada dia als mitjans de comunicació. Es tracta, a més, d'una realitat plenament consolidada a la historiografia i a l'ensenyament de la història a tots els nivells. Fruit d'això, ens trobem amb un esquema mental i històric que estructura qualsevol cronologia a l'entorn de períodes bèl·lics. El periodista satíric Ambrose Bierce, marcat per la seva experiència com a soldat voluntari a la Guerra Civil americana, ho va veure clar en definir el concepte *pau* al seu punyent *Vocabulari del cínic* o *Diccionari del diable* de 1906: “*En política internacional, període d'estafa entre dos períodes de lluita*”. Així, els historiadors sovint ens aproximem a l'estudi d'un temps de pau pensant que l'objecte d'estudi més important no és pas com es procura mantenir la pau sinó com es prepara la guerra següent. I, segurament, aquesta asseveració és més oportuna que mai quan parlem de la Primera Guerra Mundial i del període d'entreguerres.

Aquest petit biaix ha condicionat l'estudi d'una filosofia política de llarg recorregut com és el pacifisme. La seva anàlisi ha estat considerada un tema menor –d'aquí ve l'escassetat de títols sobre aquesta matèria – o bé s'ha reservat a autors “militants”. La recerca que exposem a continuació és una contribució al coneixement d'una de les branques més importants de la història del pacifisme: el pacifisme anarquista. Es tracta d'un estudi de caràcter local –per bé que pot servir d'aproximació a una realitat més àmplia a escala catalana i espanyola–, centrat en les localitats catalanes de Badalona i Mataró durant els anys de la Primera Guerra Mundial i derivat de la dissecció dels portaveus sindicals *Acción* (1914), *Acción Fabril* (1915-1916), *La Colmena Obrera* (1915-1919; 1931-1932; 1976-1978) i *El Vidrio* (1915-1920). Pretenem, així, començar a omplir un buit historiogràfic que altres historiadors, com Xavier Diez, han denunciat recentment afirmant que “*a pesar de esta importante presencia del pacifismo y antimilitarismo en el discurso del anarquismo español, resulta difícil hallar investigaciones que se centren en esta cuestión*”.¹

¹ Xavier DIEZ, *El anarquismo individualista en España (1923-1938)*, Barcelona, Virus, 2007, pàg. 298.

Pacifisme i violència anarquista: algunes delimitacions conceptuals necessàries

El concepte *pacifisme* i tota la seqüència semàntica que se'n pot derivar són un tema controvertit i, de vegades, de delimitació conflictiva. I si, a més, aquest s'insereix en un entorn allunyat de la pura i immaculada no-violència, la confusió i la desconfiança es multipliquen exponencialment. L'anarquisme, implicat directament en la pràctica revolucionària violenta i fins i tot en la propaganda pel fet, no sembla a priori un terreny còmode per plantejar un cultiu pacifista. Malgrat tot, podem observar que no es tracta pas d'un cos estrany en el seu ADN cultural.

La primera necessitat que trobem en aquest camí és la de definir acuradament què entenem per *pacifisme*. En la nostra opinió, la referència més vàlida ens la dóna a la seva tesi doctoral el polític Jaume Pastor Verdú, segons el qual, “*el concepto de pacifismo que consideramos más adecuado era aquél en el que puedan reconocerse las corrientes que manifiestan una ideología y una práctica que tratan de conquistar la paz universal y, por consiguiente, se esfuerzan por impulsar movimientos sociales que luchan por esos objetivos*”.² Aquesta definició, que pot semblar massa generalista, presenta una important virtut, i és que Pastor l'ajusta i la relaciona íntimament i exclusiva amb el món de la diplomàcia i els sistemes d'estats. És a dir, hauríem de considerar que la ideologia pacifista és aquella que planteja una oposició, sigui total o parcial, a l'ús de la guerra per resoldre conflictes entre estats.

En aquest moment entren en joc una gran multiplicitat de matisos lligats amb confusions molt populars i esteses. La primera d'aquestes és una presumpta sinonímia entre *pacifisme* i *no-violència*. Segons la definició que hem donat de pacifisme, però, podem considerar junts moviments que acceptin i que neguin l'ús de la violència: un pacifista pot ser perfectament no violent, però no ho ha de ser necessàriament. La no-violència té unes connotacions molt més àmplies, que abracen actituds davant la vida que no tenen res a veure amb l'oposició a la guerra entre estats. Per això estudiosos com el filòsof Ernst Tugendhat afirmen que “*la peor forma de comprensión*

² Jaime PASTOR, *La evolución del marxismo ante la guerra y la paz*, Madrid, Ed. de la Universidad Complutense de Madrid, 1989, pàg. 87.

del pacifismo consiste en considerarlo fundado en una postura absoluta de renuncia a la violencia, o visto en otros términos, de aceptación absoluta de la prohibición de matar”.³

Per acabar de situar aquestes tortuoses relacions entre pacifisme i violència recollirem una divisió dins del pacifisme que considerem molt oportuna. Es tracta de la distinció entre un pacifisme absolut i un pacifisme relatiu.⁴ El primer és aquell que no admet la possibilitat d'assolir la pau per mitjà de la violència, cosa que el lliga directament amb la filosofia no violenta. En contraposició, però, trobem el pacifisme relatiu, que admet algunes expressions violentes en determinats escenaris, com és el cas dels corrents de pensament que durant segles han intentat delimitar el que es podia considerar com a guerra justa. Seria en aquesta segona línia de pacifisme relatiu que hauríem de situar, doncs, la proposta filosòfica de l'anarquisme.

Anant una passa més enllà en la localització de l'anarquisme dins de l'ampli pensament pacifista, caldria entroncar-lo amb un determinat pacifisme social nascut durant el segle XIX i que es perllongaria durant les primeres dècades del XX. Segons Pastor, “*el pacifismo que llamamos social tiene que ver con el descontento ante los nuevos rasgos del militarismo y sus consecuencias en las capas populares, ya se trate de las campesinas o del proletariado industrial: pone, por tanto, el acento en las causas económicas y sociales de las guerras y en la denuncia del servicio militar; desde esos criterios, condena las guerras nacionales y coloniales, indistintamente y*

³ Ernst TUGENDHAT, «Racionalidad y moral en el movimiento por la paz. Formas del pacifismo», *Mientras Tanto*, núm. 27, 1986, pàg. 89. Cal considerar que Tugendhat relaciona algunes formes de pacifisme amb una determinada ètica de la responsabilitat, la qual podria acceptar alguns condicionants morals superiors al deure de no matar, com per exemple el magnicidi i la supressió de règims dictatorials. En aquesta línia, doncs, podríem situar la presència de la propaganda pel fet i la violència revolucionària anarquista sense que obstin a la consideració pacifista del moviment àcrata.

⁴ Distinció força estesa que trobem en autors com ara Jaime PASTOR, *Guerra, paz y sistema de Estados*, Madrid, Libertarias, 1990, pàg. 64, i Mario LÓPEZ (dir.), *Enciclopedia de paz y conflictos*, 2 vol., Granada, Universidad de Granada, 2004, pàg. 831-833. En termes semblants, Rafael NÚÑEZ FLORENCIO, *Militarismo y antimilitarismo en España (1868-1906)*, Madrid, CSIC, 1990, pàg. 45, fa una dissecció similar, però considerant que només el pacifisme absolut és genuí i que el relatiu no mereix l'apel·latiu de pacifista, sinó d'antibel·licisme.

propone una actividad específica contra el militarismo y las guerras”.⁵ Dins el camí i la formació d'aquest corrent, trobem experiències, influències i pensadors compartits amb l'anarquisme, la qual cosa reforça aquest maridatge “anarcopacifista”. Noms com els de Henry David Thoreau, Pierre-Joseph Proudhon, Leon Tolstoi o Ferdinand Domela Nieuwenhuis figuren al capdavant d'aquesta relació que aporta a la filosofia àcrata un substrat prou ampli per reaccionar en contra d'un conflicte tan rellevant com va ser la Primera Guerra Mundial.

A més, pel que fa a l'anarquisme espanyol i català, l'absència de pensadors tan destacats com els anteriors no és obstacle per observar-hi una llarga trajectòria pacifista i antimilitarista ja que, com ressalta José Álvarez Junco, el fenomen de la guerra i d'altres paral·lels com l'antipatriotisme o l'antimilitarisme formaven part de les seves reflexions habituals.⁶ Fins i tot en algunes fites clau com la desfeta colonial de 1898,⁷ la celebració de congressos antimilitaristes internacionals⁸ o els mateixos fets de la Setmana Tràgica de 1909, l'hostilitat a la guerra quedava ben palesa. No ens ha d'estranyar, doncs, que l'anarcosindicalisme català adopti una postura inequívocament crítica quan esclati la Gran Guerra.

L'impacte de la Primera Guerra Mundial en l'anarcosindicalisme català

Al contrari del que va passar en aquests precedents del 1898 i el 1909, l'Estat espanyol no es trobava en guerra el 1914. La realitat era que Catalunya no estava afectada de manera directa pel conflicte bèl·lic europeu, però molt aviat la seva enorme magnitud va fer que l'ona expansiva l'atrapés. I és que, com afirma G. H. Meaker, “*España no intervendría en la guerra, pero la*

⁵ Jaime PASTOR, *Guerra, paz..., op. cit.*, pàg. 77-78.

⁶ José ÁLVAREZ JUNCO, *La ideología política del anarquismo español (1868-1910)*, Madrid, Siglo Veintiuno Editores, 1976, pàg. 248-259.

⁷ Ángel DUARTE, «La crisi del 98 i l'antimilitarisme a Catalunya», *Serra d'Or*, núm. 458, 1998, pàg. 25-27.

⁸ Amb una activa participació de societats anarquistes espanyoles i catalanes, tal com demostra Teresa ABELLÓ, *Les relacions internacionals de l'anarquisme català (1881-1914)*, Barcelona, Edicions 62, 1987, pàg. 145-149.

guerra intervendria en España".⁹ Al mig d'una encesa polèmica sobre la necessitat o no d'una política neutral per part d'Espanya, l'anarcosindicalisme català defensarà de forma molt majoritària la no-participació en la guerra. Tot i que això l'acostés als conservadors germanòfils, que en veure's en franca minoria intentaven que Espanya no ajudés els aliats, aquest posicionament àcrata es trobava en absoluta sintonia amb la reafirmació de la voluntat internacionalista que va fer el 1914 tot l'obrerisme espanyol –malgrat que els socialistes aviat derivarien cap a posicions obertament aliadòfiles.

La CNT es trobava en un moment clau de la seva formació. Eren els anys inicials de l'organització, quan encara encarnava un sindicalisme de base múltiple i estaven frescos en la memòria els durs temps de la clandestinitat. La seva estratègia sindical cercava la unitat d'acció amb els socialistes, cosa que no es va veure afectada ni tan sols per la militància aliadòfila d'UGT i PSOE. A més, en aquest camí de reorganització que culminarà al Congrés de Sants de 1918, es produirà un relleu generacional en la direcció que porta a agafar-ne les regnes al grup dels Seguí, Pestaña, Peiró, etc., protagonistes indiscutibles de l'enfortiment de l'anarcosindicalisme a Catalunya.

Les noves cares aportarien també pràctiques noves, però mantindrien la seva posició de rebuig davant la guerra, clarament connectada amb la trajectòria de l'anarquisme del segle XIX i del mateix moviment àcrata internacional del moment, majoritàriament hostil a la guerra europea. De totes maneres, no es poden obviar algunes veus que van dubtar davant la possibilitat de tombar els valors ultraconservadors representats pels alemanys i reforçar els democràtics de països com França i Anglaterra. El cas més paradigmàtic va ser l'anomenat Manifest dels Setze, signat per un grup de coneguts anarquistes encapçalats per la figura de referència de Kropotkin, que rebrà una certa atenció en alguns ambients llibertaris espanyols, i alguns suports individuals destacats com el d'Eleuterio Quintanilla, Federico Urales i, molt especialment, Ricardo Mella.¹⁰

⁹ Gerald H. MEAKER, *La izquierda revolucionaria en España, 1914-1923*, Barcelona, Ariel, 1978, pàg. 34.

¹⁰ Sobre el particular posicionament d'aquests, vegeu: Agustí SEGARRA, *Federico Urales y Ricardo Mella, teóricos del anarquismo español*, Barcelona, Anagrama, 1977, pàg. 82-83; Antón FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, *Ricardo Mella o el anarquismo humanista*, Barcelona, Anthropos, 1990, pàg. 83.

La postura preponderant, però, va ser la que va encarnar simbòlicament el Congrés Internacional contra la Guerra, que va tenir lloc a la ciutat gallega d'El Ferrol l'any 1915. Convocat per l'Ateneu Sindicalista d'aquesta ciutat, hi podem trobar una important representació de l'anarcosindicalisme català, amb noms com els de Manuel Andreu, Francisco Miranda, E. C. Carbó, Antonio Loredó i Ángel Pestaña, que, com afirma Teresa Abelló, eren majoritàriament representants d'una nova generació d'activistes obrers i no pas vells internacionalistes.¹¹ Respecte al contingut del Congrés, destaca el suport a una postura pacifista i antimilitarista davant el conflicte europeu, reprenent així les idees de vaga general revolucionària per combatre la guerra lligades al pensament de Domela Nieuwenhuis, així com la necessitat de l'internacionalisme i la solidaritat obrera. En aquesta línia, s'acorda també la creació d'una nova Internacional de caràcter sindicalista –experiència que acabaria fracassant posteriorment– i, segons Antonio Bar,¹² l'impuls a la iniciativa de Pestaña que propugnava la reconstrucció de la CNT i la publicació diària de *Solidaridad Obrera* (1913-1919).

Més enllà de la bona voluntat del Congrés, gran part de les seves intencions i resolucions no van arribar a bon port. El que sí que va aconseguir, però, va ser reafirmar el convenciment de l'anarcosindicalisme espanyol i català que la via neutralista era la correcta. Així, Bar incideix molt encertadament que *“hasta tal punto fue radical la posición pacifista de la CNT, que es en estos momentos cuando se va a producir la ruptura de relaciones entre la CNT y la CGT francesa, la anteriormente admirada e imitada central sindicalista, debido a la posición ambigua de ésta ante el problema de la guerra”*.¹³

El Congrés d'El Ferrol no fou l'única reunió que l'anarcosindicalisme espanyol va promoure sobre el tema de la guerra. Un altre exemple en va ser l'Assemblea Extraordinària de la CNT, que va tenir lloc el 10 de maig de 1917 al Centre Obrer del carrer Mercaders de Barcelona, promoguda per la mateixa CRT catalana. En aquesta cimera es va reafirmar l'ortodòxia pacifista

¹¹ Teresa ABELLÓ, «L'antimilitarisme anarquista durant la guerra de 1914», a *Col·loqui Internacional “Revolució i socialisme”*, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, 1989, pàg. 18.

¹² Antonio BAR, *La C.N.T. en los años rojos*, Madrid, Akal, 1981, pàg. 314.

¹³ Antonio BAR, *La C.N.T...*, *op. cit.*, pàg. 314.

i es va acordar la intensificació de la campanya antiintervencionista, fins a tal punt que s'encarrega fer gestions davant la UGT per tal d'exhortar-la a abandonar tota vel·leïtat proaliada.

El tema de la guerra a les impremtes obreres. El cas de Badalona i Mataró

La polèmica sobre la guerra europea va amaran, com no podia ser d'altra manera, tota la premsa anarquista i anarcosindicalista espanyola i catalana. Aquesta efervescència va recollir també, en cercles àcrates, la divisió que s'havia generat amb el Manifest dels Setze, i alguns periòdics com ara *Cultura y Acción* (1913-1915) de Saragossa, *El Porvenir Obrero* (1904 i 1915-1916) de Maó, i *Acción Libertaria* (1915-1916) de Gijón es van arrenjerar al costat dels proaliats.

L'altra cara de la moneda la van exemplificar aquells que es van mantenir dins de les files de l'internacionalisme i la neutralitat, tot condemnant la guerra com a acte de barbàrie burgesa. Aquest punt de vista va ser compartit per la majoria de la premsa llibertària del moment, però va tenir els seus màxims exponents en publicacions com ara *Tierra y Libertad* (1910-1919) i la mateixa *Solidaridad Obrera* (1913-1919).¹⁴ En la mateixa línia, hi trobem quatre publicacions editades a Badalona i Mataró: *Acción* (1914), *Acción Fabril* (1915-1916), *La Colmena Obrera* (1915-1919; 1931-1932; 1976-1978) i *El Vidrio* (1915-1920).

El cas d'aquestes quatre publicacions registra algunes diferències, però també certes coincidències que les fan analitzables com un tot. En primer lloc, hi ha el seu context, és a dir, les ciutats de Badalona i Mataró, les quals comparteixen característiques com ara l'enclavament costaner, la

¹⁴ Capítol apart mereix l'acusació de germanofília que rebé *Solidaridad Obrera*. En un moment en què la compra de periòdics i el suborn a coneguts publicistes era pràctica habitual d'aliats i germànics, "la Soli" encarna el 1917 un dels escàndols més sonats en descobrir-se que el seu director, José Borobio, podria haver cobrat a canvi d'accentuar la campanya neutralista. A conseqüència d'això, tota la redacció en ple dimiteix i pren el relleu una comissió sindical que té com a director Ángel Pestaña. Ell mateix reconeixerà que el diari havia viscut, en part, de "los ingresos inconfesables" (vegeu Ángel PESTAÑA, *Lo que aprendí en la vida*, vol. 1., Vizcaya, Zero, 1972, pàg. 73-74). A favor de "la Soli", però, s'ha de dir que la línia neutralista no va canviar amb la nova direcció.

tradició industrial –sempre a l'ombra de l'omnipotent Barcelona–, un cert veïnatge i intercanvi reforçat per les comunicacions per ferrocarril i un entorn geogràfic comú on exercir una certa influència. A més, totes quatre són expressió d'un periodisme obrer de clares tendències àcrates, i representen els interessos de les seves localitats¹⁵ i de rams tradicionals a la zona com són el tèxtil¹⁶ i el vidre.¹⁷

A més de totes aquestes coincidències ideològiques, de trajectòria i de protagonistes comuns, les quatre publicacions que proposem per a l'anàlisi expressen un comú i rotund no a la participació d'Espanya a la guerra. Després d'una anàlisi acurada del seu discurs, podríem aïllar diversos ítems sobre els quals creiem que s'articula aquesta postura pacifista:

1. El record de la Setmana Tràgica i les guerres colonials a Espanya

Seria absurd insistir en la importància cabdal que aquest episodi tingué per a la història del moviment obrer català, però sí que ens interessa afirmar

¹⁵ *La Colmena Obrera. Periódico quincenal, órgano de la Federación Local de Sociedades Obreras de Badalona* (1915-1919; 1931-1932; 1976-1978) és, com el seu subtítol indica, l'expressió de les opinions i inquietuds de la Federació Local de Societats Obreres de Badalona (FL de SO), és a dir, del conjunt de l'obrerisme local. Tot i partir de posicions pluralistes, la FL de SO es va anar atansant progressivament cap a l'òrbita de la CNT –en part gràcies a l'acció de figures com Joan Peiró–, fins a la seva confirmació definitiva al Primer Congrés de la FL de SO de Badalona (novembre-desembre de 1918).

¹⁶ *Acción, Periódico quincenal. Portavoz de los sindicatos obreros de Mataró y El Litoral* (1914) i *Acción Fabril, Órgano de la Federación Textil y Fabril de España* (1915-1916), sorgeixen a l'empara dels sindicats del gènere de punt de Mataró, sector enormement significatiu en la història de la ciutat. Concretament, s'identifiquen amb el període d'abril de 1914 a setembre de 1916, moment en què la responsabilitat de la Federación Nacional del Arte Textil y Fabril (FNAT y F) recau en la ciutat de Mataró.

¹⁷ *El Vidrio* (1915-1920), que tingué com a subtítol "*Periódico mensual. Portavoz de la Federación Española de Vidrieros y Cristaleros*", tot i pertànyer a una federació de tipus nacional amb diversitat ideològica interna, acabarà reflectint fidedignament una realitat molt particular del seu lloc de publicació, Badalona, i de la creixent influència de l'anarcosindicalisme en les seves bases. Novament, aquí trobarem el protagonisme i l'enginy del seu principal redactor i director des del febrer de 1917: l'anarcosindicalista Joan Peiró.

com aquest va calar en l'ideari de la gent que el va viure més o menys directament. En aquest sentit, hem d'assenyalar que la Setmana Tràgica constitueix el precedent més proper, tant geogràficament com temporalment, que els protagonistes de l'obrerisme català van tenir per tal de definir la seva opinió durant la Primera Guerra Mundial.

Així, tot i que les diferències entre la situació del 1909 i la del 1914 eren evidents –a la primera, l'Estat espanyol està en guerra i, a la segona, només hi ha un temor no confirmat de l'entrada al conflicte, agreujat per les esfereïdores notícies que arriben del front–, les connexions mentals són clares i algunes de les reaccions es basaven de forma inevitable en l'experiència de les guerres colonials espanyoles, que, d'altra banda, continuaven ben actives. La demostració l'ofereixen línies com les següents: *“Por lo que se ve no basta con nuestra sangría de Marruecos, se quiere más, se quiere colocar al pueblo español en el trance de tenerse de confundir con los pueblos en lucha o perecer de inanición. / Mas nosotros ya lo hemos dicho infinidad de veces: en nuestra calidad de obreros somos antiguerreristas, vamos en contra de todas las guerras, las promueva quien las promueva./ Condenamos todas las guerras porque las conceptuamos bárbaras e inhumanas”*.¹⁸ La postura, doncs, es clara: Espanya no s'ha d'involucrar en cap cas en la guerra, perquè l'obrer sap molt bé què l'esperaria. I si finalment això es produís, la resposta també seria ben diàfana: l'amenaça d'un nou esclat revolucionari.¹⁹

2. Naturalesa de la guerra i violència militar

Les urgències del moment que estaven vivint, les passions que van aixecar les discussions sobre els esdeveniments i, per sobre de tot, la necessitat de transmetre una opinió coherent a tots els lectors, van fer que els portaveus que estem analitzant haguessin de llançar-se a la conceptualització del fenomen de la guerra i analitzar-la més profundament. Per tal de reeixir en aquest propòsit, els diversos escriptors recorreran sovint a la narració més purament humanista i romàntica, cercant de tocar la fibra més sensible del lector, explicant les grans desgràcies de la guerra –fossin novel·lades o derivades de l'arribada de notícies telegràfiques–, com s'havia fet en la

¹⁸ «Los grandes problemas», *La Colmena Obrera*, núm. 29, 23 de setembre de 1916, pàg. 3.

¹⁹ Un clar exponent n'és «España y la guerra europea», *La Colmena Obrera*, núm. 29, 23 de setembre de 1916, pàg. 1.

tradició anarquista i obrera amb la literatura costumista de denúncia de les condicions de vida de les classes populars.²⁰ D'aquesta manera es vol transmetre que, per sobre de qualsevol consideració política, l'aspecte més important de la guerra és la desgràcia humana que ha de patir el proletariat, que és qui realment ha d'arriscar la vida al front.

El pas següent és la recerca dels culpables d'aquesta gran violència, i el dit acusador assenyalava indubtablement l'Estat. Especialment, les crítiques s'adrecen cap a algunes de les seves principals institucions. Per un costat, es fa una rotunda crítica de l'exèrcit i del militarisme; per l'altre, l'escola és declarada culpable d'adobar el terreny per al militarisme.

3. Pàtria i patriotisme

La crítica habitual de l'anarquisme als conceptes de *pàtria* i *patriotisme* tampoc no manca a l'hora d'interpretar les motivacions de la Gran Guerra. L'antídoto proposat a aquest verí nacionalista, inoculat des de la mateixa escola, havia de ser la solidaritat proletària i l'internacionalisme. La reivindicació de tornar a la unitat dels treballadors, perduda tant en l'àmbit internacional com en el domèstic, és constant i les crides per a l'acció coordinada, inequívokes: "*Da pena oír las opiniones que se exponen sobre esa carnicería, por hombres que siempre han tenido la palabra internacionalismo en los labios haciendo votos para que ganen los que ellos creen ser los mejores*".²¹

4. Neutralitat

Com a expressió d'aquest internacionalisme i del rebuig de la guerra, hem vist que l'anarcosindicalisme català opta majoritàriament per promoure la neutralitat de l'Estat espanyol. Aquesta postura es basa en uns pressupòsits humanistes, refractaris a tota violència militar, rebels davant del patriotisme i oposats als interessos comercials de la burgesia que havien provocat, en la seva opinió, el conflicte. Es tracta, per tant, d'una neutralitat fonamentada en

²⁰ Un exemple destacat n'és Rafael RUEDA LÓPEZ, «Dolora. La guerra y las madres», *El Vidrio*, núm. 32, 30 d'agost de 1917, pàg. 4.

²¹ Salvador TORRENTS, «Mi opinión sobre la guerra», *Acción*, núm. 13, 7 de novembre de 1914, pàg. 2.

el dogma ideològic més que no pas en una conjuntura concreta, com havia estat la dels germanòfils o el mateix Estat espanyol.

5. La campanya de les subsistències

La difícil situació econòmica que travessen les economies proletàries durant els anys de la Primera Guerra Mundial –especialment els anys 1917 i 1918– és un altre dels elements destacats del discurs pacifista dels anarcosindicalistes. L'exagerada inflació dels preus dels productes bàsics i l'estancament dels sous a escala nacional van causar una important crisi de subsistències, la qual és descrita a les publicacions que analitzem com una prova fefaent de l'avarícia dels poderosos i de com la guerra només comporta desgràcies als obrers. Les devastadores dades²² i l'experiència diària a Badalona i Mataró els donaven la raó: segons Joan Villarroya, entre el 1916 i el 1919 els obrers badalonins perderen entre el 10 i el 20% del seu poder adquisitiu,²³ la qual cosa suposà un creixement vegetatiu a la ciutat de –147 persones l'any 1918.²⁴

Evidentment, tot això es traduí en una amplíssima campanya reivindicativa sindical –en què UGT i CNT van caminar de la mà– i que, per tant, va tenir una àmplia cobertura als periòdics. En el tractament d'aquestes qüestions, a més, cal remarcar el protagonisme que té la dona com a responsable de les qüestions domèstiques i d'alimentació, però també prenent la iniciativa de la “política de carrer”²⁵ i de la campanya periodística.²⁶

²² Per trobar referències més àmplies: *Gaseta Municipal de Barcelona. Suplement Resums d'Estadística*, any XXII, núm. 23, 10 de juny de 1935, pàg. 7; Gerald H. MEAKER, *La izquierda revolucionaria...*, op. cit., pàg. 63; Albert BALCELLS, *El sindicalismo en Barcelona, 1916-1923*, Barcelona, Terra Nova, 1965, pàg. 13.

²³ Joan VILLARROYA (dir.), *Història de Badalona*, Badalona, Museu de Badalona, 1994, pàg. 252.

²⁴ *Ibidem*, pàg. 146.

²⁵ Cal recordar actuacions com les d'Amàlia Alegre a Barcelona (a: Temma KAPLAN, *Red City, Blue Period: Social Movements in Picasso's Barcelona*, Berkeley, University of California Press, 1992, pàg. 118-124; Joan MANENT, *Records d'un sindicalista llibertari català, 1916-1943*, París, Edicions catalanes de París, 1976, pàg. 29-30).

²⁶ A les publicacions que analitzem en aquest article, representades per pseudònims femenins com Antonieta i Rosaura de M. P. (a: Rosaura de M. P., «Pensaments i Cabòries», *Acción*, núm. 9, 19 de setembre de 1914, pàg. 3-4; ANTONIETA, «¡Oh,

6. La revolució proletària

La revolució és, finalment, la principal arma que branda l'anarcosindicalisme català contra la guerra. Seguint el vell eslògan del segle XIX "Guerra a la guerra!", *La Colmena Obrera* ho deixava molt clar: "*Estamos contra la guerra y contra los sentimientos nacionalistas sin ninguna vacilación, y, si el trágico torbellino de la conflagración quisiera envolvernos, empezaremos por perseguir a nuestros enemigos de este lado de la frontera. La guerra entonces la transformaremos en revolución. / Pesaremos responsabilidades y en último término el rayo vengador caerá sobre los culpables. Pero no será esto necesario, la ola la formará el pueblo y no quedará piedra sobre piedra. / ¿Querrán tal suerte los gobernantes españoles? / ¡Abajo la guerra! / ¡Protestemos contra la guerra y los factores de la guerra! / ¡Antes que la guerra, la revolución!*".²⁷

No és estrany, doncs, que la revolució soviètica d'octubre de 1917 fos acollida inicialment amb una enorme eufòria al si de l'anarcosindicalisme espanyol i català, tot i que després els esdeveniments, i especialment la persecució dels anarquistes russos, matisarien aquesta opinió. Malgrat tot, durant el període que ens ocupa i en les fonts que estudiem, la Revolució Russa es tracta de manera absolutament laudatòria, com un horitzó d'esperança que ha vingut a reconèixer les seves raons: "*El pueblo ruso ha hecho la revolución para que cese la matanza que está desolando no solamente Europa, sino todo el planeta terrestre*".²⁸

La pau: ideologia i pragmatisme

Al llarg d'aquestes pàgines hem pretès evidenciar com la postura de l'anarcosindicalisme català davant la Gran Guerra s'ha de considerar pacifista, perfectament inserida dins d'una tradició obrera molt consolidada i amb unes característiques ben delimitades. En aquest sentit, la

guerra!», *Acción Fabril*, núm. 41, 8 de gener de 1916, pàg. 1; ANTONIETA, «Las subsistencias», *Acción Fabril*, núm. 54, 22 d'abril de 1916, pàg. 2).

²⁷ «Contra el nacionalismo y contra la guerra», *La Colmena Obrera*, núm. 28, 9 de setembre de 1916, pàg. 1.

²⁸ E. STABUENA, «Todos son iguales», *La Colmena Obrera*, núm. 55, 22 de desembre de 1917, pàg. 2.

conceptualització inicial vol dissipar qualsevol reticència prèvia que es tingui sobre el tema, i la dissecció de les mateixes fonts primàries ens revela un clar esquema que remet a conceptes clàssics del pensament llibertari: l'interès per les implicacions econòmiques de la guerra de Proudhon, l'antiestatisme i la crítica als costos humans de Tolstoi, o les objeccions plantejades al patriotisme, el militarisme i l'escola pròpies de Domela, a més de conceptes com la vaga general revolucionària i la desobediència civil, en què podríem rastrejar la petjada de Thoreau.

Però tampoc es pot obviar que, més enllà d'aquests elements d'ADN filosòfic, la postura adoptada per la CNT era tàcticament perfecta en la lluita per augmentar la seva àrea d'influència i d'afiliats en un moment clau per al seu enfortiment organitzatiu. En un context d'unitat d'acció obrera en qüestions com la de les subsistències, el manteniment d'una postura neutral permetia marcar distàncies amb els socialistes i els republicans radicals –no oblidem el seu poder a Mataró i Badalona, respectivament–, que eren els seus veritables competidors a l'hora de captar nous adeptes. El resultat fou que la CNT va passar de 30.000 afiliats el setembre de 1915 a 114.000 el novembre de 1918.²⁹ Per tant, hem de deduir que aquest discurs pacifista fou un element de fort prestigi social que contribuï de manera molt rellevant a l'expansió de l'anarcosindicalisme en la societat catalana del moment i a la consolidació de la CNT.

²⁹ Antonio BAR, *La C.N.T...*, *op. cit.*, pàg. 338-341.